

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 15/2002 vp

Hallituksen esitys laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 21 päivänä kesäkuuta 2000 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta (HE 77/2000 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Markku Helin, oikeusministeriö
- neuvotteleva virkamies Matti Halén, valtiovarainministeriö
- lainsäädäntöneuvos Esko Laurila, maa- ja metsätalousministeriö
- vanhempi hallitussihteeri Jorma Immonen, kauppa- ja teollisuusministeriö
- osastopäällikkö Leena Linnainmaa, Keskuskauppakamari
- piiriagrobiologi Heikki Ollikainen, Oulun Maa-seutukeskus

- maatalousekonomisti Perttu Pyykkönen, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT
- KHT-tarkastaja Risto Järvinen, Tilintarkastajien Oy — Ernst & Young
- päälakimies Risto Airikkala, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- neuvottelukunnan puheenjohtaja Magnus Bargum ja pääsihteeri Anders Blom, Perheyritysten Liitto ry
- asianajaja, hallituksen jäsen Marja Pääkkö, Yrittäjänäisten Keskusliitto
- haastemiesten esimies Seppo Seppälä, Suomen Haastemiehet ry
- johtaja Rauno Vanhanen, Suomen Yrittäjät ry
- puheenjohtaja Pekka Sairanen ja varatuomari Tero Honkavaara, Teollisuuden ja Työnantajain PKT-valtuuskunta
- professori Matti Koiranen.

Lisäksi useat eri järjestöt ja yksityiset kansalaiset ovat toimittaneet valiokunnalle kannanottonsa asian johdosta.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi perintökaaren lakiosan laskemista koskevia säännöksiä. Niin sanotun suosiolahjan arvoa ei lisättäisi perittävän jäämistöön lakiosia laskettaessa, jos perittävän tahdonilmaisun perusteella on selvää, ettei tämä ole ollut perittävän tarkoitus.

Lisäksi ehdotetaan, että testamentin saaja voisi suorittaa perilliselle kuuluvan lakiosan tai lakiosasta puuttuvan määrän rahana, vaikka oikeu-

desta rahasuoritukseen ei ole testamentissa nimenomaista mainintaa. Lakiosavaatimuksen esittämistä koskevaa säännöstä muutettaisiin samalla siten, että vaatimus voitaisiin eräissä tapauksissa tehdä myös ilmoittamalla siitä virallisessa lehdessä.

Esityksessä ehdotetaan myös muutettavaksi lakiosan täydennysvelvollisuutta koskevaa säännöstä. Perittävän määräys siitä, että hänen teke-

mänsä lahjoitus otetaan huomioon lakiosia laskettaessa, ei enää aiheuttaisi velvollisuutta täydentää lakiosaa jäämistöön kuulumattomilla varoilla, jos määräys on annettu vasta lahjan antamisen jälkeen.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Lakivaliokunnan lähtökohdat

Esityksen sisältyy kolme muutosehdotusta:

- 1) testamentin saajalle tulee oikeus suorittaa lakiosa rahana,
- 2) lakiosavaatimus on mahdollista ilmoittaa myös virallisessa lehdessä ja
- 3) suosiolahjasäännöksen muuttaminen niin, että perittävän tarkoitus ratkaisisi, otetaanko suosiolahja huomioon pesän varoina vai ei. Samalla muutettaisiin myös säännöksiä, jotka koskevat lahjansaajan velvollisuutta suorittaa lakiosan täydennystä.

Muutosehdotuksista kaksi ensin mainittua ovat teknisluonteisia, perinnönjaon käytännön toimia helpottavia. Valiokunnalla ei ole niiden johdosta huomauttamista, joten valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä niiltä osin.

Kolmatta muutosehdotusta — suosiolahjasäännöstä koskevaa — perustellaan tarpeella helpottaa yritysten sukupolvenvaihdoksia. Lisäksi todetaan, että ehdotus on yleisluonteinen niin kuin perintöoikeudelliset säännökset pääsääntöisesti ovat ja että sillä ei puututa lakiosasäännöstöön.

Toisin kuin hallituksen esityksessä esitetään, valiokunta pitää suosiolahjasäännöstä koskevaa muutosehdotusta periaatteellisena lakiosajärjestelmän perusteisiin kajoavana muutoksena eikä pienehkönä sukupolvenvaihdoksia helpottavana lainmuutoksena. Valiokunta katsoo, että muutosehdotus ei täytä tämän tyyppisissä asioissa hyvälle lainsäädännölle asetettavia vaatimuksia. Ehdotuksen vaikutukset erilaisten perheiden perinnönjaoissa ovat arvaamattomia. Ehdotuksella ei ole sellaisia myönteisiä vaikutuksia

sukupolvenvaihdostilanteissa kuin sillä yleisesti uskotaan olevan. Valiokunta ei puolla lakiehdotuksen hyväksymistä näiltä osin.

Valiokunta perustelee käsityksiään laajemmin seuraavissa jaksoissa.

Suosiolahjasäännös ja lakiosasäännöstö

Perintökaaren terminologia on melko tuntematonta ja perintökaaren säännökset vaikeita ymmärtää. Myös perintökaaren tulkintaa pidetään vaikeana. Sen vuoksi valiokunta sisällyttää mietinnön alkuun hallituksen esitykseen sisältyvien käsitteiden luonnehdinnan ja lyhyen selostuksen nykyisten säännösten syntyhistoriasta.

Suosiolahja

Voimassa oleva laki kieltää ns. suosiolahjan antamisen. Suosiolahjalla tarkoitetaan sellaista perittävän elinaikanaan antamaa, lakiosaa laskettaessa huomioon otettavaa lahjaa tai lahjanluonteista etuutta, jonka ilmeisenä tarkoituksena on ollut luovutuksen saajan suosiminen rintaperillisen vahingoksi. Suosiolahjan kieltoa pidetään suomalaisen lakiosajärjestelmän tehokkaimpana suojana.

Lahjan arvioiminen suosiolahjaksi ei edellytä nimenomaista näyttöä perittävän tarkoituksesta suosia saajaa. Luovutuksen määrä ja lahjanluonteisuus luovat käytännössä lahjaoletettaman. Oikeuskäytännöstä ei ole tarkkaa selvitystä, mutta yleisesti katsotaan, että 5–8 vuotta ennen perittävän kuolemaa annetut merkittävät lahjat ovat suosiolahjoja. Sitä aikaisemmin annetuilta lahjoilta on edellytetty jonkin asteista suosimistarkoitusta, jos ne on otettu huomioon lakiosalaskelmissa. Sen sijaan lahjan hyväksyttävä tarkoitus, kuten esimerkiksi sukupolvenvaihdoksen

edistäminen, näyttää oikeuskäytännössä vaikuttavan niin, ettei lahjaa pidetä suosiolahjana.

Lakiosa

Lakiosa on osa perittävän omaisuudesta, jota tämä ei saa vapaasti luovuttaa tai testamentata ja joka siirtyy suoraan hänen rintaperillisilleen. Lakiosa on puolet perintöosasta. Lakiosajärjestelmä suojaa rintaperillistä myös perittävän elinaikanaan antamien lahjojen vaikutuksia vastaan.

Lakiosasäännöstö ei kuitenkaan johda siihen, että kaikkien rintaperillisten perintöosuus olisi yhtä suuri ja että vanhemmille ei jäisi mitään mahdollisuuksia vaikuttaa lasten perintöosiin.

Lakiosajärjestelmästä

Lakiosajärjestelmä kuuluu jäämistöoikeuden vanhimpiin lainsäädännöllisiin instituutioihin. Se on peräisin roomalaisesta oikeudesta. Lakiosajärjestelmän tarkoitus on

— toteuttaa sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus ja

— suojata rintaperillisten keskinäistä yhdenvertaisuutta tasajaon periaatteen pohjalta.

Lakiosajärjestelmä saatettiin Suomessa voimaan vuonna 1951 pitkän valmistelun tuloksena. Vanhentuneiksi koettujen, joustamattomien säännösten uudistamisen valmistelu oli aloitettu jo 1920-luvulla. Sen pohjalta toteutettiin osuudistuksena testamenttaamisvapauden yhtenäistäminen ja laajennus sekä lakiosasäännöstö.

Lakiosasäännösten esitoissa pidettiin rintaperillisten tasavertaisuutta erityisen tärkeänä arvona (HE 37/1948 vp — LaVM 18/1950 vp). Koko lainvalmisteluprosessin ajan etsittiin keinoja, joilla lakiosasäännösten kiertäminen voitaisiin estää. Suosiolahjasäännös syntyi eduskuntakäsittelyn aikana lakivaliokunnassa. Vuonna 1966 rintaperillisten tasavertaisen kohtelun periaate säilyi ennallaan, kun perintökaari uusittiin.

Vuonna 1982 perintökaareen lisättiin maatilaperimystä koskeva uusi 25 luku, jolla perinnönjakoon osallinen tilanjatkaja saatettiin samaan asemaan kuin tyypillinen tilanjatkaja, jolle perittävä on elinaikanaan luovuttanut tilan käypää alemmasta hinnasta. Tämän toteuttamiseksi hy-

väksyttiin jäämistöön kuuluvan tilan arvottamista koskeva säännös, jonka mukaan tila otetaan jaossa huomioon alempaan arvoon kuin sen myyntiarvo muutoin on. Ehdotuksella sovitettiin yhteen jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatetta ja tiettyjä elinkeinopoliittisia näkökohtia. Myös tuolloin lakivaliokunta piti erityisesti silmällä pesänosakkaiden yhdenvertaisuusperiaatetta. Sen vuoksi valiokunta ei hyväksynyt lakiosan kaventumiseen johtavia säännöksiä, vaan lisäsi lakiin lakiosan suojasäännöksen (LaVM 2/1982 vp — HE 149/1980 vp).

Suosiolahjasäännösten muutosehdotus

Hallituksen esityksen muutosehdotus

Perintökaaren 7 luvun 3 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että perittävän tarkoitus määräisi sen, otetaanko ns. suosiolahja huomioon pesän varoina ja lakiosalaskelmassa vai ei. Perittävä voisi lahjan antamisen jälkeen muuttaa mielensä lahjan luonteen suhteen. Toisin sanoen perittävä voisi määrätä, että lahjaa, joka on annettu sellaisena, ettei sitä lasketa pesän varoihin, on sittenkin pidettävä ennakkoperintönä, joka otetaan lakiosaa laskettaessa huomioon.

Muutosehdotusta perustellaan hallituksen esityksessä seuraavasti:

— nykykäsityksen mukaan suosiolahjaa koskeva säännös rajoittaa liiallisella tavalla henkilön vapautta lahjoittaa omaisuuttaan elinaikanaan;

— suosiolahjakielto asettaa perittävän rintaperilliset lahjan saajina huonompaan asemaan kuin pesän ulkopuoliset henkilöt;

— suosiolahjan poikkeukseton huomioon ottaminen perintönä vaikeuttaa elinkeino-omaisuuden siirtämistä elinkeinon jatkajalle perittävän eläessä;

— suosiolahjan poikkeukseton huomioon ottaminen vaikeuttaa muitakin perittävän tarkoituksia, esimerkiksi pyrkimystä helpottaa muita heikommin menestyneen lapsensa toimeentuloa;

— muissa Pohjoismaissa ei tunneta vastaavaa säännöstä eikä sellaista ole pidetty tarpeellisenä.

Muutosehdotus kohdistuu kaikenlaiseen perittävään omaisuuteen, kuten perintöoikeudelliset säännökset yleensäkin. Hallituksen esityksen perusteluiden mukaan perustuslain säännökset tukevat tällaista määrittelyä. Sen vuoksi ehdotuksen rajoittamista johonkin tiettyyn omaisuuslajiin, kuten esim. maatala- tai yritysomaisuuteen, ei ole pidetty asianmukaisena.

Esityksessä todetaan, että kun perittävän vapautta lisätään, otetaan samalla riski siitä, että vapautta käytetään väärin. Esityksessä arvioidaan kuitenkin, että riski on pieni,

- koska lasten tasa-arvoisen kohtelun periaate on vahvasti juurtunut ihmisten mieliin,

- koska esityksen myönteiset vaikutukset ovat suuret ja

- koska perimyksellä ja lakiosasäännöksillä ei enää nykyisin ole keskeistä merkitystä lasten toimeentulon kannalta.

Hallitusohjelman tavoitteet

Hallitusohjelman mukaan hallituksen tavoitteena on selvittää mahdollisuudet edistää perheyriyten ja maatalojen sukupolvenvaihdoksia. Hallitusohjelmassa viitataan elinkeinopoliittisiin toimenpiteisiin ja perustettavaan yritystäjyysprojektiin, mutta muutoin siinä ei ole tarkemmin määritelty, millä keinoin — esimerkiksi verotussäännöksiin, perimyssäännöksiin vaiko näitä yhdistelemällä — sukupolvenvaihdosten edistäminen on tarkoitus toteuttaa.

Jos päädytään perintöoikeudellisiin keinoihin, etsimättä tulee mieleen elinkeinopoliittisiin perusteisiin nojautuva erityissääntely.

Hallituksen esityksen arviointia

Hallitusohjelmasta huolimatta eduskunnalle ei ole annettu elinkeino-omaisuuteen kohdistuvaa ehdotusta, vaan yleisluonteinen perintökaaren periaatteita muuttava esitys. Hallituksen esityksen valmistelussa ei ole selvitetty, miten muutosehdotus edistäisi tätä hallitusohjelman tavoitetta.

Hallituksen esityksessä pidetään selviönä, että muutosehdotuksen myönteiset vaikutukset ovat riskitekijöitä huomattavasti suuremmat. Riskianalyysiä ei esitetä, eikä myöskään lukuja,

tutkimustuloksia tai muita vastaavia tietoja, joiden perusteella tätä voisi arvioida.

Hallituksen esityksessä ei ole laajemmin pohdittu eri perusoikeuksien keskinäistä suhdetta. Esityksessä korostetaan perustuslain omistusoikeuden suojaa koskevia säännöksiä, mutta ei oteta huomioon yhdenvertaisuusnäkökohtia. Maatilaperimystä koskevaa säännöstöä ei edes mainita, vaikka sen säätämisen yhteydessä perustuslakivaliokunta totesi, että laki voitiin säätää normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä (PeVL 1/1981 vp). Valiokunta katsoo, etteivät perustuslain säännökset voi olla esteenä erityisten yritysomaisuutta koskevien perimysjärjestelyjen toteuttamiselle.

Hallituksen esityksestä puuttuu myös pohdinta perintöoikeudellisten säännösten vaikutuksesta perheen tunnetiloihin ja edelleen niiden merkityksestä perheyriyksen toiminnan jatkamis- edellytyksille. Perheyhteyden merkityksen tiedostaminen ja arvostaminen heijastuu myös eri tahojen toisistaan suuresti poikkeaviin käsityksiin suosiolahjan kieltoisäännöksen käytännöllisestä merkityksestä. Eräät katsovat, että lakiosan suoja on liian vahva, toinen ääripää pitää suosiolahjan kieltä käytännössä merkityksettömänä. Kolmannet ovat välittävällä kannalla ja katsovat, että suosiolahjan kieltä on ainoa säännös, josta perillinen voi saada edes jonkin verran turvaa silloin, kun häntä on perhepiirissä kohdeltu erityisen syrjivästi.

Hallituksen esityksen taustalla on periaatteellinen linjanveto siitä, kuinka vahva lakiosan suoja meillä on. Vastakkain ovat periaate, että perittävän tahdolla pitää olla yksinomainen tai ainakin nykyistä huomattavasti suurempi merkitys perinnönjaossa, sekä periaate perillisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Valiokunta katsoo, että jos lakiosajärjestelmää halutaan muuttaa, se on tehtävä avoimesti luotettavien selvitysten ja tutkimusten sekä riittävän kansalaiskeskustelun perusteella niin kuin meillä on muutkin periaatteelliset perintölainsäädännön muutokset tehty ja valmisteltu.

Ehdotettua säännöstä voitaisiin soveltaa aina, kun perittävällä on kaksi tai useampia rintaperillisiä. Valiokunta pitää vaarana, että osa peril-

lisistä — esimerkiksi aikaisemman avioliiton lapset, avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset, vammaiset lapset ja lapset, joiden elämäntavat taikka -arvot eivät vastaa vanhempien näkemyksiä — voitaisiin tosiasiallisesti epäasiallisin perustein syrjäyttää perinnöstä ja näin kiertää säännöksiä perinnöttömäksi tekemisestä.

Lakivaliokunnan näkökulmasta kysymyksessä on perhe- ja perintöoikeuden perusteisiin vaikuttava sääntely. Hyvä lainsäädäntötapa edellyttää, ettei perhe- ja perintölainsäädännössä omak-suta ratkaisuja, joista ei ole käyty riittävää kansalaiskeskustelua ja jotka eivät ole laajalti hyväksytyjä.¹ Hallituksen esityksessä kuitenkin ehdotetaan perintöoikeudellisten pääperiaatteiden muuttamista vähäisellä valmistelulla ilman, että lain vaikutuksia olisi selvitetty lainvalmisteluohjeiden mukaisesti. Se, että perusteellinen valmistelu olisi ollut tarpeen, ilmenee niistä lukuista yksityisten kansalaisten ja järjestöjen valiokunnalle lähettämistä kannanotoista, jotka valiokunta on saanut sen jälkeen, kun hallituksen esitys tuli tiedotusvälineiden kautta yleiseen tietoisuuteen. Valtaosassa kirjeistä katsotaan, ettei perillisten tasa-arvoisesta kohtelusta pidä luopua eikä luoda pohjaa perhe- ja perintöriidoille.

Perheyritysten sukupolvenvaihdosten edistäminen

Perheyritysten merkitys

Perheyritysten, ml. maatilatalousyritykset ja toiminimet, merkitys työllistäjänä on tänä päivänä yksitoistakertainen Nokia-yhtymään verrattuna. Kun suurella osalla tällaisista yrityksistä on lähi-vuosina edessään sukupolvenvaihdos, sukupolvenvaihdosten edistäminen on yhteiskunnallisesti ja kansantaloudellisesti tärkeä tavoite.

Sen vuoksi valiokunta on pyrkinyt selvittämään, mitä asiassa pitäisi ja voitaisiin tehdä. Tietoisuus voimassa olevien lakiosasäännösten

tulkinnasta ja oikeuskäytännön tulkinnoista on puutteellista. Tämän vuoksi lakivaliokunta on kirjannut mietintöönsä eräitä vallitsevaa oikeus-tilaa selostavia näkökohtia. Epätietoisuuden poistaminen näiltä osin voi vähentää turhien perintövaatimusten esittämistä jo nyt toteutetuissa sukupolvenvaihdoksissa ja samalla helpottaa pitävien sopimusjärjestelyjen aikaansaamista suunnitteilla olevissa sukupolvenvaihdoksissa.

Sukupolvenvaihdoksen ongelmat

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan syksyllä 2001 niissä pkt-yrityksissä, joissa sukupolvenvaihdos oli ajankohtainen, ylivoimaisesti suurimpana yksittäisenä ongelmana pidettiin sopivan jatkajan löytymistä (49 %). Seuraavina ongelmaryhminä olivat verotukselliset tekijät (18 %), liiketoimintaan liittyvän tietämyksen siirto (13 %) ja rahoituksen järjestäminen (10 %). Perintöön liittyvät tekijät (6 %) kuuluivat pienimpään eriteltyyn ongelmaryhmään.

Epäonnistuminen sukupolvenvaihdoksessa voi tarpeettomasti tuhota menestyviä yrityksiä ja hävittää suuren määrän työpaikkoja.

Sukupolvenvaihdokseen liittyvät perintöoikeudelliset ongelmat

Sukupolvenvaihdokseen liittyvistä perintöoikeudellista ongelmista ei pyynnöistä huolimatta ole saatu luotettavaa selvitystä. Lakivaliokunnassa esiin tulleet pääsyyt ovat:

- yrittäjän äkillinen ja yllättävä kuolema
- ne tilanteet, joissa yritysomaisuus on annettu yhdelle perilliselle lahjana 10—20 vuotta sitten ja lahjanantajan kuollessa muut perilliset vaativat lahjansaajalta lakiosaansa, sekä
- osaamattomuus: ei tiedetä, miten sukupolvenvaihdokset olisi pitänyt hoitaa, ei tiedetä, miten lahjan arvo lasketaan, eikä ole säilytetty lahjan arvoa koskevia tositteita.

Ehdotetulla muutoksella ei ole vaikutusta niiden sukupolvenvaihdosten hoitamisessa, joissa yrittäjä kuolee äkkiarvaamatta ja yllättäen. Ehdotettu muutos ei auta myöskään niissä tilanteissa, joissa yritysomaisuutta on annettu yhdelle perilliselle lahjana 10—20 vuotta sitten, koska uusia

¹ Valiokunta on vuosi sitten parisuhdelakia koskevassa mietinnössään ottanut kantaa perheoikeudellisen lainsäädännön valmistelulle asetettaviin vaatimuksiin, ks. LaVM 15/2001 vp — HE 200/2000 vp.

säännöksiä sovellettaisiin vain sellaisiin lahjoihin, jotka on annettu lainmuutoksen voimaantulon jälkeen. Ehdotetun muutoksen hyväksymiselläkään ei saataisi luoduksi sellaista vakautta ja pysyvyyttä yritysjärjestelyihin, jota sukupolvenvaihdoksessa tarvittaisiin. Tavoitteenahan on, että yrittäjä saisi kerralla tilanteen hallintaansa eikä hänen tarvitsisi pelätä yllättäviä rahavaateita. Jos luovuttaja kuolee pian luovutuksen jälkeen, muut perilliset voivat esittää perintöoikeudellisia vaateita ja lahjaverotus peräytyy perintöverotuksen yhteydessä tehtäväksi.

Sen sijaan valiokunnassa on käynyt ilmi, että oikeuskäytännössä sukupolvenvaihdostarkoituksessa annettuja lahjoja ei ole pidetty suosilahjoina.

Lisäksi on käynyt ilmi, että käytännössä suosilahjan arvo pyritään nostamaan kohtuuttoman korkeaksi silloin, kun se tulee perinnönjaossa määriteltäväksi. Lahjansaajan oma työpanos lisätään yrityksen arvoon, mutta lahjansajalle siirtynyttä velkaa ei vähennetä yrityksen arvosta. Lahjoitushetken arvoa ei ole kirjattu muistiin, joten siihen on vaikea vedota, vaikka laissa on selkeä ohjeistus siitä, että lahjoitus arvostetaan lahjoitushetken arvoon, jollei muuta osoiteta.

Miten sukupolvenvaihdoksia voidaan helpottaa

Vallitsevan käsityksen mukaan sukupolvenvaihdoksen onnistunut toteuttaminen on monivaiheinen, pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta vaativa prosessi, johon ei ole yhtä mallia. Jokaisessa yrityksessä tilanne on kartoitettava erikseen ja mietittävä siinä tilanteessa parhaat mahdolliset käytettävissä olevat keinot. Sukupolvenvaihdosta on ryhdyttävä järjestämään ajoissa.

Suomessa on viime aikoina tehty lukuisia yksittäisiä toimenpiteitä sukupolvenvaihdosten edistämiseksi. Tämän työn koordinoimiseksi kauppa- ja teollisuusministeriöön on hallitusohjelmassa sovitun mukaisesti perustettu erityinen yrittäjäyysprojekti. Tätä työtä pitää jatkaa myös seuraavalla vaalikaudella ja pyrkiä tiedottamaan työn tuloksista nykyistä tehokkaammin.

Sukupolvenvaihdoksia on tarpeen tukea erilaisin veronhuojennuksin. Verojen määrää täytyy voida alentaa ja veron maksamiselle myöntää normaalia pidempiä maksuaikoja. Onnistuneissa sukupolvenvaihdoksissa tehdään ja toteutetaan pysyviä sopimusjärjestelyjä perheen sisällä. Käytännössä oikeustoimien tekemisen välttämätön edellytys on se, että veronhuojennussäännökset ja perheen sisällä tehtävät oikeustoimet kohtaavat toisensa.

Verolainsäädäntöömme sisältyy lukuisia erilaisia veronhuojennussäännöksiä. Kansanedustajien kirjallisiin kysymyksiin annettujen vastausten mukaan veronhuojennussäännöksiä on jo niin paljon, että ne suosivat yrityksen jatkajaa liiaksi ja verotuksen neutraalisuusperiaatteen toteutuminen vaarantuu. Valiokunta pitää ongelmallisena sitä, että huojennusten edellytykset ovat hyvin yksityiskohtaisia, jonkin hetkellisen ongelman ratkaisemiseen tehtyjä mittatilaustöitä, ja niiden piiriin pääseminen vaatii tarkkoja suunnitelmia. Mm. maatilan luovutuksessa parhaat huojennukset sisältävän säännösten soveltamisedellytyksenä on se, että tila on siirtynyt jatkajalle vastikkeellisella saannolla, siis kaupalla tai vaihdolla. Yritysten sukupolvenvaihdosten kannalta perintöoikeudelliset säännökset ovat etääntyneet liian kauas verotussäännöksistä.

Kaikkein suurimmaksi verotusongelmaksi on noussut yrityksen arvon määrittäminen perintö- ja lahjaverotuksessa. Ennen vuotta 1993 vero määräytyi sekä tulo- ja varallisuusverotuksessa että perintö- ja lahjaverotuksessa samansuuruisen omaisuusarvojen mukaan. Vuonna 1992 toteutetun lainmuutoksen jälkeen omaisuuden arvot tulo- ja varallisuusverotuksessa ja perintö- ja lahjaverotuksessa ovat eriytyneet toisistaan. Yritysomaisuuden arvot perintöverotuksessa ovat nousseet vuosittain, ja perintöverotus on muodostunut varsin raskaaksi. Tältä osin tilanne on palautettava ennalleen.² (*Valiokunnan lausumaehdotus 1*).

² Samasta asiasta ks. myös VaVM 37/2000 vp — HE 104/2000 vp.

Yhteenveto

Suosiolahjasäännöstö vaikuttaa periaatteessa kaikissa niissä perintötilanteissa, joissa on kaksi tai useampia rintaperillisiä. Suosiolahjakiellon poistamisella voisi olla käytännöllistä merkitystä vain harvoissa sukupolvenvaihdotapauksissa. Suosiolahjasäännösten muuttaminen ehdotetulla tavalla ei myöskään poistaisi niitä perintöosuuden tulkintaongelmia, joihin esityksellä on yritetty hakea korjausta. Valiokunta katsoo, että esityksen hyödyt ja haitat eivät ole suhteessa keskenään, joten valiokunta ei puolla suosiolahjasäännösten muuttamista koskevia ehdotuksia.

Sen sijaan valiokunta pitää välttämättömänä, että perintölainsäädännössä muutetaan suhtautumista kuoleman varalta tehtäviin sopimuksiin niin, että perilliset voivat laillisesti sitoutua yritysomaisuuden erottamiseen pesän muusta varallisuudesta perittävän vielä eläessä. (*Valiokunnan lausumaehdotus 2*)

Periaatteessa perintökaaren säännökset ovat vahvoja ja pysyviä säännöksiä. Käytännössä verotussäännökset ratkaisevat sen, miten ihmiset toimivat. Sen vuoksi veronhuojennussäännöksiä ja yritysvarallisuutta koskevia perintöoikeudellisia säännöksiä on muutettava niin, että ne ovat keskenään sopusoinnussa ja edistävät sukupolvenvaihdoja.

Valiokunnan muutosehdotus**Yksityiskohtaiset perustelut***Perintökaaren 7 luku*

3 ja 8 §. Kuten edellä yleisperusteluissa on todettu, valiokunta ei katso voivansa puoltaa suosiolahjasäännöksiä koskevia muutosehdotuksia. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa 3 ja 8 §:n poistamista lakiehdotuksesta.

Voimaantulosäännös. Voimaantulosäännöksen 2 momentti liittyy suosiolahjasäännösten muutosehdotuksiin. Yleislinjauksensa mukaisesti valiokunta ehdottaa momentin poistamista säännöksestä.

Johtolause ja lain nimike. Valiokunnan edellä ehdottamista muutoksista seuraa, että johtolause on tarkistettava ja lain nimike muutettava.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotus),

että hyväksytään kaksi lausumaa (Valiokunnan lausumaehdotukset).

Laki**perintökaaren 7 luvun 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 7 luvun (poist.) 5 § (poist.), sellaisena kuin se on (poist.) osaksi laissa 700/1990, (poist.), seuraavasti:

7 luku

(Poist.)

Lakiosasta

3 §

5 §

(Kuten HE)

8 §
(Poist.)

Voimaantulosäännös
(1 mom. kuten HE)
(2 mom. *poist.*)
(2 mom. kuten HE:n 3 mom.)

Valiokunnan lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että perintö- ja lahjaverolakia muutetaan niin, että yritysten ja maatalaomaisuuden arvostussäännöt perintöverotuksessa palaute-
taan ennen vuotta 1993 vallinneelle tasolle.*
2. *Eduskunta edellyttää, että yritysten ja maatilojen sukupolvenvaihdon edistämiseksi luovutaan perintösopimusten kiellosta ja tehdään mahdolliseksi perittävän elinkeino-omaisuuden järkevä sukupolvenvaihdos perittävän elinaikana.*

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2002

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Henrik Lax /r
vpj. Matti Vähänäkki /sd
jäs. Leena-Kaisa Harkimo /kok
Erkki Kanerva /sd
Toimi Kankaanniemi /kd
Annika Lapintie /vas
Paula Lehtomäki /kesk
Kari Myllyniemi /kesk
Kirsi Ojansuu /vihr

Veijo Puhjo /vas
Tero Rönni /sd
Mauri Salo /kesk
Petri Salo /kok
Timo Seppälä /kok
Marja Tiura /kok
Harry Wallin /sd
vjäs. Seppo Lahtela /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaisa Vuorisalo.

VASTALAUSE

Perustelut

Sekä yritysten että maatalojen kehitystä ja tulevaisuutta varjostavat vakavasti sukupolvenvaihdosten vaikeudet. Tarpeelliset korjaukset lainsäädäntöön ovat viipyneet. Pääministeri Paavo Lipposen I hallitus antoi eduskunnalle esityksen ns. suosiolahjasäännöksen muuttamisesta (HE 117/1998 vp). Eduskunta ei kuitenkaan käsitellyt asiaa, ja esitys raukesi. Pääministeri Lipposen II hallitus antoi lähes samansisällöisen esityksen (HE 77/2000 vp) eduskunnalle. Esityksen käsittely on viipynyt kohtuuttoman kauan. Tällainen menettely ei osoita vastuullisuutta asiassa, joka on erityisen tärkeä.

Lakivaliokunta on lopultakin tehnyt mietinnön. Se päättyy kuitenkin esitykseen, että ns. suosiolahjasäännöstä ei muuteta. Tälle kannalle on hyväksyttävät perustelut, vaikka hallituksen esityksellekin olisi löytynyt perusteita. Valiokunta katsoo, että ratkaisua on etsittävä myös verotuksellisista keinoista. Nämä ovatkin tärkeitä, kuten valiokunnan mietinnössään todetaan.

Esittäessään hallituksen esityksen hylkäämistä tältä osin lakivaliokunta ehdottaa hyväksyttäväksi lausuman, jonka mukaan sukupolvenvaihdosten esteiden vähentämiseksi perintö- ja lahjaverotuksen yritys- ja maatalousomaisuuden arvostussäännöksiä on muutettava. Tämä on tärkeä asia. Kun lausuma merkitsee sitä, että

sukupolvenvaihdosten edistämisen johdosta valtion verotulot vähenisivät, tämä saattaa johtaa siihen, että valtiovarainministeriö ei kiirehdi tätä tärkeää uudistusta. Tämän vuoksi valiokunnan olisi tullut sisällyttää lausumaan näiden muutosten aikaansaamiselle aikaraja. Vain näin voidaan estää sukupolvenvaihdossoman paheneminen.

Mielestämme lausumaan tulee lisätä velvoite, jonka mukaan hallituksen tulee tuoda esitykset lainmuutoksiksi eduskuntaan siten, että ne ehditään käsitellä vuoden 2002 valtiopäivillä. Muutoin sukupolvenvaihdosongelma yhä vain pahenee koko kansantalouden vahingoksi.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että valiokunnan 1. lausumaehdotus hyväksytään seuraavassa muodossa:

*Eduskunta edellyttää, että perintö- ja lahjaverolakia muutetaan niin, että yritysten ja maatalaomaisuuden arvostussäännöt perintöverotuksessa palauteaan ennen vuotta 1993 vallinneelle tasolle. **Hallituksen on annettava tätä koskeva lainmuutosesitys eduskunnalle siten, että se voidaan käsitellä vuoden 2002 valtiopäivillä.***

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2002

Toimi Kankaanniemi /kd
Kari Myllyniemi /kesk
Mauri Salo /kesk

Paula Lehtomäki /kesk
Seppo Lahtela /kesk
Kirsi Ojansuu /vihr